

Трета книга

Какво трябва да говорят поетите

/386a/ - Очевидно, рекох аз, ако искаме нашите граждани от детска възраст да почитат боговете и родителите си и да не гледат на дружбата помежду си като на нищо, те трябва да слушат за боговете именно приказките, които определихме, а другите изобщо да не ги чуват.

- Мисля си, рече Адимант, че правилно решихме така.

- Ами ако искаме гражданите ни да бъдат и смели? Няма ли да им се говорят именно тези неща за боговете, а също и такива, които ще ги накарат твърде малко да се боят от смъртта?

/b/ Или ти може би смяташ, че някой би могъл да стане смел, ако носи в себе си страха от смъртта?

- За бога, рече той, изобщо не смятам подобно нещо.

- Така ли? А смяташ ли, че ако човек има наум какво нещо е Хадес и какви ужасии стават там, той ще бъде безстрашен пред смъртта и по време на битка ще предпочете нея пред поражението и робството?

- В никакъв случай.

- Тогава очевидно ние трябва да се разпоредим и за този вид приказки и да изискаме от онези, които ще ги разказват, **/c/** да не хулят просто така това, дето е в Хадес, ами по-скоро да го представят в добра светлина. Защото иначе те биха говорили неверни неща, при това вредни за воинските качества на бъдещите граждани.

- Трябва наистина, отвърна той.

- Значи трябва да изтрием всички подобни стихове, започвайки с този:

„Бих предпочел като ратай в чужбина на друг да робувам
в служба на някой бедняк, без имот и без ниви останал,
вместо над цялата гмеж от покойници тук да царувам.“

А после и този:

/d/ „... та да не видят безсмъртни и смъртни дворците подземни,
грозни и тъмни, които потрисат дори боговете.“

И този:

„Ужас! В двореца на Хадес остава наистина само
призрак и гола душа, а животът изчезва напълно!“

И този:

„Всички останали пърпат в дома на Аид като сенки.“

И този:

„Мигом душата му литна из тялото, слезе при Хадес,
своята участ оплакваща, губейки сила и младост.“

/387a/ И този:

„... душата, подобно на дим, се изгуби

мигом със писък в земята...”

И накрая този:

„Както когато прелитат с пърполене вдън пещерите
прилепи, щом се откъсне из роя им някой от свода,
дето са били един до друг плътно тела прилепили,
тъй след делителя Хермес душите на всички женихи
водени запърполиха по плесенни мрачни предели.“

/b/ Та ще помолим Омир и другите поети да не ни се сърдят, ако ние зачеркнем тези стихове и други подобни на тях. Не че те не са достатъчно поетически и не гаят слуха на повечето хора, ами всъщност колкото са по-поетически, толкова по-малко трябва да ги слушат децата и мъжете, които искаме да бъдат свободни и да се боят повече от робството, отколкото от смъртта.

- Точно така е.

- А не трябва ли освен това да бъдат изхвърлени и всички онези страшни **/c/** и ужасни думи, които се отнасят до отвъдното – Кокити, Стиксове, вампири и таласъми и всякакви от този вид, които карат човек, само като ги чуе, да потрепери? А може би тази мярка е добра в още едно отношение. Страхуваме се за нашите стражи, да не би от едно такова треперене те да се разгорещат и размекнат повече, отколкото е нужно.

- И съвсем правилно се страхуваме за това, рече той.

- Значи ги махаме?

- Да.

- А трябва ли поетите да използват противоположния вид думи?

- Разбира се.

/d/ - В такъв случай ще премахнем ли и жалбите и вайканията на прославените люде?

- Щом ще правим първото, трябва да направим и това, отвърна той.

- Виж обаче, рекох аз, дали правилно ще ги премахнем или не. Нали твърдим, че един достоен човек няма да смята за нещо страшно смъртта на друг достоен човек, дори онзи да му е близък другар.

- Твърдим.

- Значи той не би оплаквал своя другар, защото не би смятал, че онзи е претърпял някакво ужасно нещо.

- Не би.

- Но нали и това казваме, че най-вече един достоен човек **/e/** си е достатъчен, за да живее добре, и най-малко от всички останали се нуждае от друг човек.

- Наистина е така, отвърна той.

- Значи за него най-малко би било ужасно да загуби син, брат, пари или нещо подобно.

- Действително най-малко.

- Значи и най-малко би се вайкал, когато го застигне подобно нещастие, и би го понесъл възможно най-спокойно.

- И то много.

- В такъв случай съвсем правилно ние ще премахнем вайкането от устата на именитите мъже и ще го оставим на жените, при това не на всички, **/388a/** ами на несериозните. Ще оставим да се вайкат и мъжете без никакви качества, та тия, които казваме, че отглеждаме за защитници на страната ни, да се ядосват само от мисълта, че могат да станат като тях.

- Правилно, отвърна той.

- И отново ще помолим Омир и другите поети да не казват, че Ахил, син на богиня:

„... лягаше ту на една, ту на друга страна и отново
възнак и ничком...“

А после ставал на крака

/b/ „... за да броди тъжен край морския бряг“.

Ще ги помолим да не казват също, че:

„Грабнал с ръцете си пясък и прах, потъмняла от пушек,
той си посипа главата...“

Не бива да описват и какво друго е сторил Ахил, докато се е тръшкал и вайкал, не бива също така да описват и как Приам, близък на боговете,

„Все се търкаляше в тора и молеше всички със вопли,
всекиго той поотделно зовеше със собствено име...“

Още повече ще помолим поетите да не карат боговете да се вайкат и да казват:

/c/ „Тежко на мене, нещастната майка на воин юначен.“

И ако изобщо се представят богове, никой не бива да дръзва да кара най-великия бог толкова несъответно да казва:

„Ужас! С очите си виждам героя любимец, преследван
около Троя. Сърцето ми тежко повече за Хектор...“

И още:

„Тежко ми! За Сарпедон, най-обичния мъж, е решено

/d/ в боя да бъде сразен от Патрокла, сина на Менойтий.“

Та ако, мили Адиманте, нашите младежи слушат сериозно подобни неща и не ги приемат с присмех като недостойни приказки, то едва ли някой от тях би сметнал себе си недостоеен за такива прояви, макар че е човек, и едва ли би се укорил, ако му дойде наум да направи или каже нещо такова, ами, напротив, без да се срамува и без да опита да се въздържа, при най-малката случка ще запява тъжни песни и ще оревава всичко.

- Съвсем вярно говориш, отвърна той.

/e/ - Значи на всяка цена това не бива да се случва, както показва преди малко нашият разговор. Трябва да се доверим на тези доводи, докато някой не ни даде други по-хубави.

- Така е, не бива да се случва.

- Нашите граждани обаче не трябва да бъдат и любители на смеха. Защото често когато някой се отдава на прекален смях, това го кара да се променя твърде много.

- И на мен така ми се струва, рече той.

- Значи не бива да се допуска някой да докарва хора, достойни за добра дума, /389a/ дотам да бъдат побеждавани от смеха, още по-малко пък богове.

- Точно така, отвърна той.

- Значи и тези Омирови стихове, отнасящи се за боговете, не можем да приемем:

„Смях неугасващ избухна между боговете блажени,
гледащи куция Хефест да шета припряно в двореца.“

Та според твоето мнение те не бива да бъдат допускани.

/b/ - Щом искаш, така ще смятам. Няма да бъдат допускани.

- Обаче и истината трябва да бъде високо ценена. Ако правилно говорехме преди малко и в действителност за боговете лъжата е безполезна, а за хората е полезна само във вид на лекарство, ясно е, че това нещо, лъжата, трябва да се даде само на лекарите, докато обикновените хора не бива да се докосват до нея.

- Ясно е, рече той.

- Ако изобщо на някого в нашия град му е потребно да лъже, това могат да правят само управляващите – в полза на държавата, когато има причина, свързана с нашите врагове или граждани. Никой друг обаче не бива да се докосва до лъжата. /c/ А обикновен човек да излъже управляващите, това е еднакво, че и по-голямо прегрешение от това, болен да не каже истината за състоянието на тялото си на своя лекар или състезател, готвец се за състезание, на своя учител, по-голямо и от това, моряк да не каже на кормчията какво е действителното положение на кораба и моряците и как се справя той самият или някой от неговите другари.

- Съвсем вярно, отвърна той.

/d/ - Значи ако управляващият хване някой в града да лъже, някой

„... прочут благотворец,
болнолечител, гадател, на копия опитен майстор...“

той ще накаже този човек, задето въвежда една работа, която може да обърне и затрие държавата тъй, все едно е кораб.

- Особено, отвърна той, ако към лъжата на думи се прибави и някакво дело.

- Какво сега? Нашите младежи не се ли нуждаят и от разумност?

- Как иначе!

- А според общото мнение най-важните проявления на разумността не са ли тези: /e/ гражданите да са покорни на управляващите, а управляващите да са въздържани в удоволствията от пиене, любовни наслади и ядене?

- Така смятам и аз.

- Затова, мисля, ще се съгласим, че са хубави тези думи, които Омир влага в устата на Диомед:

„Драги ми Стенел, мълчи и послушай ти моите думи!“

А също и тези са добри:

„А пък ахейците тръгнаха мълком, но дишаха ярост,“

и

„...те се бояха от своите водачи...“

Та всички подобни стихове са хубави.

- Прекрасно.

- Дотук добре, обаче виж тези:

„Ах ти, пияницо, с кучи очи и сърце на кошута!“

/390a/ Те и онези, които следват, хубави ли са? И изобщо хубаво ли е някой обикновен човек да казва на управляващия подобни недомислици, независимо дали с редови думи или в стихове?

- Не е хубаво.

- Не мисля, че е добре за разумността младежите да слушат подобни приказки. Но няма нищо

чудно, ако те доставят някакво друго удоволствие. Ти какво смяташ?

- Така смятам, рече той.

- Какво сега? Ти смяташ ли, че е полезно за въздържаността на младия човек да слуша стихове, в които поетът е накарал най-умния мъж на света, да каже, че му се струва, дето най-хубавото от всичко е когато

„... са всички трапези отрупани пищно
/b/ с хляб и месо, виночерпец от кратера сок животворен
лее, трапези обхожда и чаши пенливи разнася...“

Или това:

„Но е най-страшно от всичко от гладната смърт да погинем.“

Или е полезно да слуша за Зевс, който, докато останалите богове и хора спят, стои буден и крои планове, /c/ а после лесно ги забравя напълно поради любовната страст и е така поразен като вижда Хера, че се събира с нея на земята, на същото място, където я е пожелал, без да се сеща да влезе в дома си, и даже казва, че никога не бил обхващан от такава страст, нито дори когато:

„... за пръв път се сбраха с наслада
в ложе любовно, прикрити от своите родители мили.“

Да не говорим пък как Хефест приковал при подобни обстоятелства Арес и Афродита.

- Наистина, кълна се в Зевс, рече той, това никак не ми изглежда полезно.

/d/ - Но ако някъде именитите мъже с думи или дела са показали издържливост на всичко, това трябва и да се наблюдава, и да се слуша. Както например следните стихове:

„Но се удари в гърдите, сгълча си сърцето и рече:
„Трай, о сърце! И по-гнусни дела ти успя да изтраеш...“

- При всички положения, отвърна той.

- Не бива да позволяваме освен това нашите мъже да бъдат подкупни и /e/ алчни.

- В никакъв случай.

- Значи не бива да им се пее, че

„Дар богове убеждава, дар и царе достославни...“

Нито пък трябва да бъде хвален учителят на Ахил Феникс, че говорел правилно, като съветвал ученика си да вземе даровете и да защити ахейците, обаче без дарове да не се отказва от гнева си. Няма да оценим високо и самия Ахил или по-скоро няма да се съгласим, че е толкова алчен, /390a/ та да вземе дарове от Агамемнон и да върне трупа на Хектор само срещу голям откуп, а в друг случай да отказва.

- Никак не е редно, отвърна той, да хвалим подобни неща.

- Заради името на Омир, рекох аз, се колебая да кажа, че не е благочестиво да се говорят подобни неща за Ахил и да се вярва на други, когато ги говорят. И все пак се съмнявам, че Ахил е казал на Аполон:

„Далекострелецо, ти най-злосторен от всички безсмъртни...
Как бих ти аз отмъстил, ако беше по моите сили!“

/b/ Съмнявам се и, че не се е подчинил на реката божество и бил готов да се бие с нея, а за

косите си, посветени на другата река, Сперхей, бил казал:

„давам косите си аз да ги вземе героят Патрокъл...“

при положение, че онзи бил вече мъртъв. Та не вярвам, че той е направил това. А що се отнася до влаченето на Хектор около гроба на Патрокъл и коленето на пленници върху кладата му, за всички тия неща ще кажем, че са неверни и няма да позволим нашите граждани да повярват, че Ахил, /с/ дете на богиня и на Пелей – твърде умен мъж, внук на Зевс, освен това възпитаник на най-мъдрия Хирон, бил толкова объркан вътрешно, че позволил у него да се вселят тия две изключващи се една друга болести – низост, съчетана с алчност, и огромно високомерие спрямо богове и хора.

- Правилно говориш, отвърна той.

- И няма да повярваме и да позволим /d/ да се говори, че Тезей, син на Посейдон, и Пиритой, син на Зевс, са се отдали на такива ужасни грабежи. Няма да позволим и да се говори, че някое дете на бог или герой би дръзнал да извърши някое от ужасните и неблагочестиви дела, които днес лъжливо им се приписват, ами ако трябва и със сила ще накараме поетите да казват или, че тези дела не са техни, или че те не са божи деца. Няма обаче в никакъв случай да им бъде позволено да казват, че те са и божи деца, и са извършили ужасни дела. И изобщо никой поет не трябва да се опитва при нас да убеждава младите, че боговете са способни да родят нещо лошо и че героите с нищо не са по-добри от хората. Както казахме преди малко, тези твърдения /е/ не са благочестиви, а още по-малко са верни. Смятам, че ние доказахме, че не е възможно от богове да се пръкне нещо лошо.

- Как иначе!

- Освен това тия приказки са вредни са слушателите. Защото всеки ще има извинение за лошотията си, като се осланя на вярата, че такива неща са вършили и вършат дори и

„... коляното на боговете,
на Зевса близките, по билото на Ида
в самия етер вдигнали олтар за Зевс, отца им,
не е изтляла още в тях кръвта божествена.“

Затова тези приказки трябва да престанат, /392a/ за да не подтикват младите лесно да се отдават на лоши постъпки.

- Без съмнение така трябва да бъде, отвърна той.

- Кой още вид слово ни остана да определим? За коя тема не сме казали какво може и не може да се говори? За боговете казахме какво може да се говори, също и за по-нисшите божества, героите и отвъдния свят.

- Напълно.

- Значи може би остава да кажем за хората?

- Съвсем ясно.

- Да, обаче, мили приятелю, в момента не е възможно да определим това.

- Защо?

- Понеже мисля, че ще кажем, че и поетите, и прозаичите /b/ говорят общо-взето лоши неща за хората – че мнозина несправедливи били щастливи, докато справедливите били нещастни, че ако можеш да останеш скрит, е полезно да действаш несправедливо, че справедливостта е добро за друг, а за човека, който я върши, само наказание. Та всички тия неща ние ще кажем, че не бива да се говорят, и ще наредим да се съчиняват песни и приказки, които казват точно обратното. Или не мислиш така?

- Добре знам, че е така, отвърна той.

- Значи ако си съгласен, че съм прав, ще кажа, че си съгласен и с това, което преди изследвахме?

/с/ - Правилно предполагаш, отвърна той.

- Следователно, дали трябва да се говори, че хората е добре да бъдат справедливи, ние ще разберем едва тогава, когато открием какво точно е справедливостта и дали тя наистина е полезна за онзи, който я има, без значение дали той изглежда справедлив или не.
- Напълно вярно, отвърна той.

Как трябва да говорят поетите. За наподобяването

- Тогава стига толкова за съдържанието на словата. Според мен след това трябва да се разгледа самото говорене. Тогава вече напълно ще ни се изясни какво и как трябва да се говори.
- А Адимант отвърна:
- Това, дето каза, не го разбирам.
- /d/ - Да, рекох аз, но трябва. Може би така повече ще ти потръгне. Нали всичко, което говорят митолозите и поетите, представлява изложение на неща, които са станали, стават или ще станат?
- Че какво друго?, отвърна той.
- Нали те постигат това или само чрез изложение, или чрез наподобяване, или чрез двете заедно?
- И това, отвърна той, имам нужда да разбера по-ясно.
- Сигурно изглеждам смешен и объркан учител, рекох аз. /e/ Затова както неопитните в говоренето няма да се хващам за целия проблем, ами ще взема само една част от него и чрез нея ще се опитам да ти разкрия това, което искам. Каж ми, нали знаеш началото на „Илиада“, в което поетът разказва, че Хриз поискал от Агамемнон да освободи дъщеря му, онзи се разсърдил, а после жрецьт, понеже не сполучил, /393a/ помолил боговете да накажат ахейците.
- Знам го.
- Знаеш значи и че до тези стихове -

„ и молеше всички ахейци,
най-много двамата братя Атриди, водачи военни...“

говори самият поет и не се опитва да обърне мисълта ни в друга посока, все едно говори някой друг, а не самият той. След това обаче говори сякаш самият Хриз и поетът се опитва /b/ да ни накара да сметнем, че не говори Омир, ами жрецьт – един възрастен човек. По този начин той е направил целия разказ за събитията около Троя и Итака и целия разказ за премеждията в „Одисея“.

- Напълно, отвърна той.
- Значи имаме изложение и когато поетът пуска речи, и когато разказва нещо между речите?
- Как може иначе?
- Когато обаче някой произнася реч тъй, сякаш е някой друг, няма ли да кажем, че тогава той възможно най-много /c/ прави говоренето си сходно с говоренето на онзи, за когото вече е казал, че ще говори?
- Ще кажем. Но защо?
- А нали когато нещо се схожда с друго било по звук, било по форма, то наподобява онова, с което някой се опитва да го направи сходно?
- Но как?
- Очевидно по същия начин Омир и останалите поети правят чрез наподобяване своето изложение.
- Точно така.
- Ако пък поетът никъде не се скрива, цялата му поезия и цялото му изложение биха били без наподобяване. /d/ За да не речеш и сега, че не разбираш, ще ти кажа как става това. Ако Омир

беше казал, че Хриз е отишъл за дъщеря си в стана на ахейците с откуп и се е представил пред тях като молител – и особено пред царете – и след това не говореше тъй, сякаш е станал самият Хриз, ами като Омир, ти разбираш, че в този случай няма наподобяване, а само просто изложение. То би изглеждало по следния начин – но ще го кажа без стихове, тъй като не съм поет. Та дошъл жрецът /e/ и се помолил боговете да дадат на ахейците да превземат Троя и да си заминат благополучно, а от самите ахейци поискал да вземат от него откуп и да освободят дъщеря му, като покажат по този начин уважение спрямо боговете. След като казал това, повечето се отнесли благочестиво с него и се съгласили, но Агамемнон кипнал и го заплашил, че ако не се махне на часа и дойде още веднъж, ще стане тъй, че жезълът и повезките на бог Аполон няма да го защитят. Преди да освободи дъщеря му, рекъл, щял да остарее с нея в Аргос. /394a/ После му заповядал да си ходи и да не влиза във вражда с него, ако иска да се прибере здрав у дома. Старецът, като чул това, се уплашил и си тръгнал мълчаливо, но като се поотдалечил от лагера, обилно се помолил на Аполон. Наричал бога с различните му имена, припомнял му как го ощастливявал с дарове, как му строил храмове и какви жертви му правел, и го молел за отплата. Та поради тия причини го молел да накаже със стрелите си ахейците за пролятите му сълзи. /b/ Ето така, друже, се прави просто изложение без наподобяване.

- Разбрах, отвърна той.

- Сега разбери, рекох аз, че става точно обратното на това тогава, когато някой премахне изложението на поета между речите и остави само размяната на думи.

- И това разбирам, отвърна той. - В трагедията изложението е такова.

- Съвсем правилно разбираш, рекох аз, и мисля, че вече мога да ти обясня това, което по-рано не можах, а именно, че в едни случаи поезията и разказването на приказки /c/ става изцяло чрез наподобяване – такива са например, както ти казваш, трагедията и комедията, а в други случаи чрез обикновен разказ на самия поет. Този втори случай би могъл да откриеш най-вече в дитирамбите. Има и трети случай, чрез наподобяване и обикновен разказ, който се среща в епическата поезия, но и на много други места, ако ме разбираш.

- Сега схващам, отвърна той, какво искаше да кажеш тогава.

- Припомни си обаче и казаното преди това – че вече беше изяснено какво трябва да се говори, но предстои да се изследва как трябва да се говори.

- Но аз помня.

/d/ - Добре, това, което казах, беше, че трябва да се уговорим дали ще допуснем в нашата държава поети, които създават разкази чрез наподобяване, или ще допуснем такива, които в едно нещо използват наподобяване, в друго не. Ако е този случай, трябва да кажем кое може да се представя чрез наподобяване и кое не. А може и изобщо да не допуснем да се използва наподобяване.

- Догаждам се, отвърна той, че ти искаш да разгледаме въпроса дали да приемем в нашата държава трагедията и комедията, или не.

- Може би, рекох аз. А може би е повече от това. И аз някак не знам. Представи си, че словото ни е като вятър. Накъдето ни отнесе, натам ще се върви.

- Хубаво казваш, рече той.

/e/ - Внимавай сега, Адиманте! Според теб нашите стражи трябва ли да бъдат подражатели или не? Не е ли отговорът на този въпрос следствие от предишното, което казахме, че един човек може да упражнява добре само едно занимание, а множество не, и ако все пак тръгне да се занимава с много неща, едва ли би сполучил във всички толкова, та да си и създаде име?

- Защо да не успее?

- Същото правило не се ли отнася и до наподобяването? Ако един човек се прави на много неща, би ли могъл да върши това така добре, както ако се правеше само на едно?

- Не би могъл, разбира се.

/395a/ - Значи трудно един човек би могъл да упражнява занимания, достойни за похвала, и в същото време да наподобява хиляди неща и изобщо да бъде подражател. Имай предвид, че

един човек трудно извършва две наподобявания дори тогава, когато те изглеждат близки помежду си, както е при комедията и трагедията. Нали ти ги спомена преди малко като примери за наподобяване?

- Да, аз. Съвсем вярно казваш, че един човек не може да върши две наподобявания.

- Може би дори и рапсодите не могат да бъдат едновременно и актьори.

- Наистина.

/b/ - Но и самите актьори, и те не могат да играят и в комедии, и в трагедии. Тяхната работа е да наподобяват, нали така.

- Да, да наподобяват.

- Освен това, Адиманте, струва ми се, че човешката природа е накъсана на малки парченца, така че човек е неспособен да наподобява добре много неща или да върши добре това, на което подобията са сходни.

- Съвсем вярно, отвърна той.

- Следователно, ако искаме да запазим първото си разсъждение, нашите стражи трябва да стоят настрана от всички други занаяти и да бъдат само и единствено /c/ тънки майстори в занаята да бранят свободата на нашата държава; те не трябва да се занимават с нищо, което няма отношение към тяхната задача, да не вършат изобщо нищо различно от това и да не се правят на нищо друго. Ако пък ще подражават на нещо, от деца трябва да подражават на онова, което им отива – да бъдат смели, разумни, благочестиви, свободолюбиви и изобщо всичко в този смисъл. А що се отнася до несвободата, не трябва да вършат никакво несвободно дело, не бива и да се оприличават на несвободните хора и изобщо не бива да създават у себе си прилика с нищо срамно, та да стане тъй, че чрез наподобяването да изпитат удоволствие от това да станат наистина такива. Или ти не знаеш, /d/ че наподобяванията, ако започнат от младежка възраст и продължат по-нататък, се превръщат в навик и характер и на тялото, и на гласа, и на мисленето?

- И още как!, рече той.

- Значи, рекох аз, няма да позволим онези, за които казваме, че се грижим да станат добри мъже, те, бидейки мъже, да се правят на жени – на жени стари или млади, или спорещи с мъжете си, или карачи се високомерно с боговете, въобразявайки си, че така са щастливи, /e/ или потънали в нещастия, във вайкания и в стенания; още по-малко пък на жени болни, влюбени или страдащи от родилни мъки.

- При всички положения, отвърна той.

- Няма да се правят и на робини и роби, вършещи каквото робите вършат.

- Няма и това.

- Няма да се правят очевидно също и на пропаднали мъже, на мъже страхливи и вършещи обратното на това, което сега казваме, на мъже, които пияни, /396a/ че и трезени се клеветят, охулват и оплюват взаимно. Няма да наподобяват изобщо нищо от онези прегрешения, които такива хора и на думи, и с дела вършат срещу самите себе си и срещу другите. Мисля си освен това, че не бива да се приучват да наподобяват и луди хора – ни на думи, ни с дела. Да, необходимо е да познаваме лудите и пропаднали мъже и жени, но не бива да вършим нищо от това, дето те вършат, нито да го наподобяваме.

- Съвсем вярно, отвърна той.

/b/ - А дали трябва, рекох аз, да се наподобяват ковачите или други, дето нещо изработват с ръцете си, а също и тия, които карат и управляват триери, и изобщо нещо подобно?

- Как така, отвърна той. - Та нали никому не е разрешено да обръща внимание на тия хора?

- А дали нашите граждани може да наподобяват цвилеци коне, мучащи бикове, шумящи реки, трещящо море и гръмотевици и изобщо всичко от този род?

- Но нали, каза той, че им е забранено да лудеят и да се правят на луди?

- Ако разбирам, рекох аз, това, което казваш, според теб има един вид говорене и разказ, с който един наистина достоен човек би могъл да си послужи, когато трябва нещо да разкаже, и друг вид, напълно различен от първия, към който би посегнал и с който би представил своя разказ човекът, който по природа и възпитание е пълната противоположност на достойния.

- Какви са тия два вида?

- Когато, рекох аз, човекът, който ми се струва порядъчен, трябва да разкаже за словата или деянията на някой добър човек, ще пожелае да го представи такъв, какъвто е, няма да се срамува от това наподобяване /d/ и даже здраво ще набляга на подражанието тогава, когато онзи добър човек постъпва уверено и разумно, и съответно по-слабо и отдалеч ще му подражава, ако е повален от болести, от любовни мъки, от пиянство или от някое друго нещастие. Когато обаче трябва да се занимава с някой, дето не е достоен за него, никак няма да иска да оприличава себе си на по-лошия – освен ако не е за кратко или онзи не върши нещо полезно – ами ще го е срам, тъй като хем няма опит в подражанието на такива хора, хем негодува, че трябва да се нагажда и пригажда към образите на по-лошите, които във всички други случаи, /e/ освен когато става въпрос за игра, дълбоко в себе си презира.

- Очевидно, отвърна той.

- Добре тогава, дали онзи, дето се е захванал да разказва, ще си послужи с начина на говорене, който преди малко разгледахме по повод на Омировите поеми, ще съдържа ли неговата реч и от двете неща – от наподобяването и от другия вид изложение, и ще остави ли той само малка част от дългото си слово за наподобяване? Или нищо не казвам?

- Напротив, отвърна той, напълно правилно говориш, доколкото е необходимо да има образец за този вид говорител.

/397a/ - Значи, рекох аз, който не е такъв, то колкото е по-лош, толкова по-леко той ще говори за всичко и няма да счита нищо недостойно за себе си, така че спокойно и без свян от хората ще се хваща да наподобява всичко, в това число и нещата, дето споменахме преди малко – гръмотевици и бучене на вятъря, градушки, спици и колела, тръби, флейти и сиринги и изобщо всякакви звуци, че дори и кучешки, овчи и птичи гласове. /b/ Нали в такъв случай неговото говорене цялото ще представлява наподобяване на звуци и движения и в него ще има съвсем малко разказ?

- По необходимост и това е така, отвърна той.

- Това, следователно, рекох аз, са двата вида говорене, които имах предвид.

- Наистина те са това, отвърна той.

- Само че нали при първия вид отклоненията от хармонията са малко и ако някой придаде на говоренето подходящата хармония и ритъм, става така че като говори правилно, той говори почти по един и същ начин и в една и съща хармония – защото отклоненията са малко, – пък и почти в един и същ ритъм?

/c/ - Без съмнение така става, рече той.

- А как стоят нещата с другия вид? Няма ли той да се нуждае от противоположни ритми и хармонии, от всички хармонии и от всички ритми, за да бъде говоренето каквото трябва да бъде? Нали в този случай отклоненията от хармонията ще бъдат най-разнообразни?

- Точно така стоят нещата, отвърна той.

- Значи всички поети и изобщо всеки, който нещо разказва, се сблъсква или с единия вид говорене, или с другия, или със смесицата от тях двата?

- Така трябва да е, рече той.

/d/ - Какво ще правим?, попитах аз. - Всички ли видове поезия ще приемем в държавата или само един от чистите видове? Или може би само смесения вид?

- Ако моето мнение надделее, отвърна той, трябва да приемем само чистия подражател на достойното.

- Добре, Адиманте, обаче приятен е и смесеният вид поезия, а пък най-приятен за децата, за техните възпитатели и за тълпата е онзи вид, който е противоположен на избрания от теб.

- Да, защото е най-приятен.

- Обаче, рекох аз, ти може би ще кажеш, че той не подхожда /e/ на нашето обществено устройство, понеже при нас двоен човек няма да намериш, камо ли многовидов, щом като всеки върши само едно нещо.

- Така е, няма да подхожда.

- Нали единствено в нашата държава ще откриеш, че обуцарят е само обуцар и не върши

покрай обушарството и работата на кормчия, че земеделецът е само земеделец и не върши покрай земеделието и работата на съдия, че войникът е само войник и не върши покрай военните си задължения и работата на търговец, и изобщо всички са само такива, каквито са?
- Наистина, отвърна той.

/398a/ - Значи тогава, както изглежда, ако в нашата държава дойде човек, който поради мъдростта си може да се преправя на всякакъв и да наподобява всякакви неща, и иска да ни се представи, сам той и неговите произведения, ние ще паднем на колене пред него като пред човек свят, чуден и приятен, ще му речем, че в нашата държава няма човек като него и не е редно да има и като му полеем главата с миро и го увенчаем с вълнени повезки, ще го отпратим в друга държава /b/ и ще си останем, в името на нашата полза, с нашия твърде строг и не особено приятен поет и митолог, който ще наподобява за нас говора на достойния човек и ще говори, съобразявайки се с онези образци, които постановихме в началото, когато се заехме да обучаваме нашите войни.

- Точно така ще постъпим, отвърна той, ако това зависи от нас.

За песните, хармониите и ритъма, и за смисъла на музикалното образование

- Сега, друже, казах аз, опасявам се, че темата за музиката в словата и разказите беше напълно изчерпана – защото беше казано какво и как трябва да се говори.

- И на мен така ми се струва, рече той.

/c/ - Не остава ли след това, попитах аз, да говорим за това какви са песните и мелическите произведения?

- Очевидно.

- А може би всеки вече би могъл да открие сам какво трябва да кажем за тях, ако желаем да бъдем в съгласие с вече казаното?

Тогава Главкон се засмя и рече:

- Боя се, Сократе, че аз не влизам в тези „всички“. В момента не мога достатъчно да съобразя какво е необходимо да говорим. Обаче подозирам какво е.

- Напротив, ти отлично знаеш, рекох аз, щом първо можеш да кажеш, /d/ че мелическото произведение се състои от тези три неща – слово, хармония и ритъм.

- Да, отвърна той, това знам.

- А що се отнася до словото, то по нищо не се различава от онова, което не се пее. Нали тогава то трябва да се подчинява на образците, които преди малко разгледахме, и да се представя по същия начин?

- Точно така, каза той.

- А пък хармонията и ритъмът трябва да следват словото.

- Как иначе!

- И ние освен това казахме, че в словото ни не бива да има тъга и вайкане.

- Не бива.

/e/ - Кои са тъжните хармонии? Кажете ми. Ти си музикален човек.

- Смесенолидийската, отвърна той, а също и строголидийската и някои други.

- Мислиш ли, че тези, казах аз, трябва да се премахнат? Те са безполезни дори и за жените, които трябва да бъдат порядъчни, камо ли за мъжете.

- Напълно.

- Ами за стражите, нали за тях пиянството, мекушавостта и безделието са неща твърде неподходящи?

- Няма как.

- А кои от хармониите действат рамекващо и настройват за пируване?

- Йонийските, отвърна той, както и лидийските, които се наричат разпуснати.

/399a/ - Тези, друже, дали по някакъв начин могат да са полезни на мъже воители?

- По никакъв начин, рече той. - Обаче боя се, че ти останаха само дорийската и фригийската хармония.

- Не знам за другите хармонии, казах аз, обаче остави онази хармония, която най-точно би могла да наподобява тоновете и напевите на един смел мъж когато е на бойното поле и когато участва в някоя опасна работа или когато е застрашаван от наранявания, **/b/** отива на смърт или му се стоварва някакво друго бедствие, и във всички тези случаи той отблъсква съдбата си смело и без да трепне. И една друга остави, наподобяваща тоновете и напевите на мъжа по време на мир, когато нищо не го заплашва и той пристъпва доброволно към някоя работа или когато убеждава или моли за нещо някой друг, или когато се обръща с молитва към бог или с поучение и укор към човек, или обратно, когато той самият приема да бъде молен, поучаван или разубеждаван от друг и от това се вразумява, и изобщо не се държи горделиво, ами подхожда във всички тези случаи разумно и овладяно **/c/** и с усмивка посреща резултатите от своите действия. Та тия две хармонии, които най-хубаво наподобяват принудителното и доброволното дело и гласовете на разумни мъже във време на нещастие и на сполука, тях остави.

- Ти всъщност, рече той, не искаш да ти оставя други, а именно тези, които преди малко споменах.

- Значи, рекох аз, ние няма да се нуждаем за песните и мелическите произведения от никакъв многострунен и многохармоничен инструмент.

- Струва ми се, отвърнах аз, че няма да се нуждаем.

- В такъв случай няма защо да храним майстори на тригоии и пиктиди и на други подобни **/d/** многострунни и многохармонични инструменти.

- Така изглежда.

- А дали ще приемеш в държавата ни майстори на флейти и флейтисти? А самата флейта не е ли по особен начин многострунна? Та нали многохармоничността не е нищо друго освен подражание на свиренето на флейтата?

- Много ясно, рече той.

- В такъв случай, рекох аз, ти остават лирата и китарата, които са полезни за градския живот; а на полето пастирите могат да имат сиринга.

- Натам сочи нашето разсъждение, отвърна той.

- Да, знаеш, приятелю, рекох аз, че нищо толкова ново не правим, **/e/** като оценяваме по-високо Аполон от Марсий, Аполоновите инструменти пред инструментите на Марсий.

- Кълна се в Зевс, отвърна той, не съм си помислил такова нещо.

- Кълна се в кучето, казах аз, и дори не усетихме как разчистихме държавата, дето казахме преди малко, че тъне в разкош.

- Просто постъпваме разумно, отвърна той.

- Хайде тогава, казах аз, да разчистим и другото. От казаното за хармониите следва и това, дето ще кажем за ритъма. Не бива да преследваме разнообразни ритми, нито най-различни тактове, ами трябва да видим кои са ритмите, **/400a/** подобаващи на порядъчния и смел начин на живот. И като преценим това, трябва да направим тъй, че тактовете и мелодията да следват словото на един такъв човек, а не обратно – словото да следва такта и мелодията. А кои са тези ритми, твоя работа е да кажеш, както направи с хармониите.

- Но бога ми, рече той, не бих могъл да кажа. Че има три основни вида тактове, от които се сплитат всички други, както при тоновете има четири, от които се получават всички хармонии – това, понеже съм го наблюдавал, мога да го кажа. Но кое на кой живот се явява подобие, не мога да кажа.

/b/ - Но за тези неща, отвърнах аз, можем да се посъветваме и с Дамон и той ще ни каже кои тактове подхождат на низостта, надменността, лудостта и другите лоши състояния и кои ритми, съответно, остават за противоположните. Мисля, че съм го чувал малко неясно да говори за такт, наречен „снаражен“, също за дактил, че и за хероически такт, и не ми е ясно как го наглася и приравнява дългите и кратките, та да му излиза горе-долу равен, струва ми

се, освен това споменавал е също за ямб /с/ и за един друг – трохей, дето се образували като свържеш дълги и кратки тонове. Струва ми се също, че в някои от тези случаи той порицава и хвали движението на такта не по-малко от самите ритми. Друг път хвали и порицава по нещо и от двете. Не мога да кажа. Но както казах, тия въпроси трябва да се отправят към Дамон. Те не могат да се разберат с малко думи. Или ти мислиш, че могат?

- За бога, не мисля.

- Обаче би ли могъл да разбереш, че благоприличието и неблагоприличието следват добрия ритъм или липсата на ритъм?

- Няма как иначе.

- А що се отнася до добрия ритъм и липсата на ритъм, /d/ първото следва и наподобява хубавото говорене, докато второто – обратното, и по същия начин стоят нещата и с хубавата хармония и липсата на хармония. Е, стига ритъмът и хармонията да следват словото, както преди малко беше казано, а не словото тях.

- Да, наистина те трябва да следват словото, отвърнах аз.

- Ами характерът на говоренето, рекох аз, и този на словото? Той не следва ли нрава на душата?

- Няма как другояче.

- А другите неща следват говоренето, нали така?

- Да.

- Значи хубавото говорене, благохармоничността, благоприличието и хубавият ритъм /e/ следват добродушието. А добродушие наричаме не като с умалителна дума глупостта, ами онова добро и красиво състояние на мисълта, когато тя все едно наистина е съзвучна на хубавия нрав.

- При всички положения.

- Не трябва ли младите хора навсякъде да се стремят към тия неща, ако искат да вършат задълженията си?

- Трябва да се стремят, разбира се.

/401a/ - Рисуването и изобщо всеки подобен занаят, тъкането, бродирането, строенето на къщи, изработването на мебели, че даже и природата на телата и природата на растенията – всички те са пълни с благоприличие и неблагоприличие, във всички тях има по нещо от благоприличието и неблагоприличието. А неблагоприличието, липсата на ритъм и липсата на хармония са посестрими на злословието и низките нрави, докато обратните на тях са посестрими и подобия на обратните качества – на разумния и добър нрав.

- Напълно си прав, рече той.

/b/ - Тогава дали само на поетите ни трябва да наредим, използвайки донякъде и принуда, да влагат в произведенията си образа на достойния нрав, и в противен случай да не ни се мяркат със своите произведения, или трябва да наредим подобно нещо и на останалите занаятчии?

Дали не трябва предварително да им попречим да влагат злонравие, разпуснатост, поквареност и неблагоприличие в изображенията на живи същества, в постройките и изобщо във всички произведения на своя занаят, и в противен случай, ако някой не може да стори това, да не се допуска той да работи при нас, за да не стане тъй, че нашите стражи да бъдат охранявани със злината като с отровно биле /с/ и късайки и пасейки от него на много места всеки ден по малко, без да се усетят да натрупат в себе си едно огромно зло? Не трябва ли да бъдат издирени онези занаятчии, които ще могат смело да вървят по следата на онова, което ражда красота и благоприличие, та да стане тъй, че младежите да имат усещането, че обитават едно здравословно място? Не трябва ли те да могат да се възползват от всяко добро дело, което им попадне пред очите или за което чуват? Не трябва ли тези неща да стигат до тях подобно на полъх от благородни места, носещ здраве? Не трябва ли този полъх още от деца незабелязано да ги води към /d/ подобие, дружба и съзвучие с красивата мисъл?

- Би било най-хубаво, отвърна той, именно така да се възпитават.

- Нали именно поради тези причини, Глауконе, рекох аз, музикалното възпитание е най-главното, понеже ритъмът и хармонията най-добре навлизат надълбоко в душата, най-силно я

докосват и като ѝ носят благоприличие, я правят благоприлична /e/ – разбира се, ако човек бива правилно възпитаван (ако не е, се случва обратното)? А който бъде възпитаван с музиката както трябва, нали той най-проницателно би усетил какво липсва някому, какво не е изработено хубаво, какво не е наред по рождение, и изпитвайки по правилен начин отвращение от тези неща, той би хвалил красивото и радвайки му се, би го приел в душата си и би се хранил от него, /402a/ за да стане достоен човек, а що се отнася до грозното – и него правилно би порицавал и би мразил още от младежката си възраст, още преди да може да схване за какво иде реч, а като му се изясни за какво иде реч, възпитаваният по такъв начин на драго сърце би приел това обяснение, понеже то вече му е познато поради сходството с това, което е усещал?

- И аз мисля, че това са причините да използваме музиката във възпитанието, отвърна той.

- Това е точно както при буквите, рекох аз. - Овладели сме ги добре тогава, когато отделните знаци, макар и малко на брой, не остават скрити за нас, ами ги разпознаваме във всичко, в което се срещат – и в малкото, и в голямото, /b/ и не ги пренебрегваме сякаш са незабележими, ами навсякъде се стараем да ги прочетем. И наистина не можем да научим буквите преди да се отнесем към тях по този начин.

- Вярно е.

- Значи и изображенията на буквите, ако се явят някъде във вода или в огледало, няма да можем да разпознаем преди да познаваме самите букви? Нали всъщност едното и другото се отнасят до една и съща вещина, до един и същ опит?

- При всички положения.

- Кълна се в боговете, рекох аз, /c/ тогава можем ли да станем музикални – и ние самите, и онези, които трябва да образуваме за наши стражи, преди да опознаем видовете на разумността, смелостта, свободолюбието, величавостта и техните посестрими, а също и техните противоположни, срещащи се под път и над път? Можем ли да станем музикални, преди да се научим да усещаме тези неща там, където те се намират – и тях самите, и техните образи? Можем ли да станем музикални, ако не ги забелязваме и ако не възприемем възгледа, че, независимо дали в малкото или в голямото, те са плод на една и съща вещина и опит?

- Със сигурност не бихме могли.

/d/ - Значи, казах аз, когато се случи тъй, че в душата на един човек има хубави нрави и те съвпадат по вид с привнесените отвън и образуват съзвучие с тях, понеже по начало са причастни на един и същ образец, това би било най-прекрасната гледка – е, разбира се, за онзи, който е способен да я види?

- О, да!

- А нали най-прекрасното заслужава най-много обич?

- Как иначе?

- Значи музикалният би обичал най-вече такива хора; ако пък е лишен от чувство за хармония, не би ги обичал.

- Няма да ги обича, отвърна той, ако има някакъв душевен недостатък. Ако обаче недостатъкът му е телесен, той по-скоро би ги понасял тъй, сякаш желае да бъде мил с тях?

/e/ - Разбирам, рекох аз, че ти имаш или си имал подобен любимец и съм съгласен с теб. Обаче кажи ми следното: има ли нещо общо между разумността и прекомерното удоволствие?

- Че как!, отвърна той. - Та нали удоволствието не по-малко от страданието кара човек да си загуби ума?

- Ами между удоволствието и някоя друга добродетел?

/403a/ - В никакъв случай.

- Така ли? Ами между удоволствието и неумереността или необуздаността?

- Най-вече между тях.

- А можеш ли да назовеш удоволствие, което е по-голямо и по-остро от онова, което изпитваме в афродитините работи?

- Не мога, отвърна той. И трябва да добавя, че не знам друго по-лудо удоволствие.

- А не е ли редно правилната любов да обича само онова, което е в ред, красиво е, разумно е и е хармонично?
- И още как, отвърна той.
- В такъв случай към правилната любов не трябва да бъде отнасяно нищо лудо или сродно с необуздаността, нали така?
- Не трябва да бъде отнасяно.
- /b/ - Значи тогава удоволствието, за което говорим, не трябва да бъде отнасяно към правилната любов и влюбеният и любимото момче, ако между тях има правилна обич, не трябва да имат нищо общо с удоволствието?
- Кълна се в Зевс, Сократе, отвърна той, не бива да бъде отнасяно.
- Значи, както изглежда, в държавата, която основаваме, ти ще постановиш, че влюбеният, стига да е съгласен, в името на красивото ще обича любимото си момче, ще се среща с него и ще го докосва като син и изобщо този, който е взел някое момче под крилото си, така ще общува с него, че да не изглежда, че отива по-далеч в общуването. /c/ Ако не върши това, той трябва да изтърпи порицание, защото се е проявил като недодялан и лишен от усет за красивото.
- Точно така, рече той.
- И на теб ли ти се струва, казах аз, че стигнахме до края на разговора за музиката? Където трябваше да завърши, той завърши. Нали някак въпроса за музиката трябва да приключи с въпроса за любовта към красивото.
- Съгласен съм, рече той.

За ролята на гимнастиката в образованието

- След музиката младежите трябва да бъдат възпитавани с гимнастика.
- Как тъй?
- /d/ - Трябва да бъдат възпитавани и с гимнастика още от деца и възпитанието да продължи през целия живот. Според мен нещата стоят по следния начин. Но виж ги и ти. Та според мен, ако един човек има здраво тяло, то не може да направи душата добра само със собственото си качество, обаче ако душата е добра, тя би могла само със собствената си добродетел да направи тялото възможно най-хубаво. Ти как смяташ?
- И аз така смятам, отвърна той.
- Значи правилно бихме постъпили, ако след като сме се погрижили добре за мисълта, предадем на нея да изпита нещата около тялото? /e/ А сега, за да не приказваме прекалено дълго, можем да се ограничим само до образцовите положения.
- Точно така.
- Казахме, че стражите трябва да избягват пиянството. Всеки друг върви да се напие, но не и страж – да се напие и да не знае къде се намира.
- Да, рече той, смешно би било стражът да се нуждае от страж.
- А какво да кажем за храната? Нали нашите стражи трябва да се състезават в най-важното състезание. Или не е така?
- Така е.
- /404a/ - Тогава дали режимът на онези, които правят упражнения, би подходил на нашите състезатели?
- Може би.
- Обаче, рекох аз, този режим е успиващ и като нищо може да катурне здравето. Не си ли забелязал, че тия, които правят физически упражнения, си проспиват живота и ако малко кривнат от предписаната им диета, се разболяват много и тежко.
- Виждам го.

- Значи тогава, рекох аз, нашите състезатели воители се нуждаят от някакви по-тънки упражнения. Те трябва да умеят подобно на кучета да бодуват, да виждат и чуват възможно най-остро, и освен това не трябва да бъдат с крехко здраве, /b/ при положение че по време на поход често ще им се налага да сменят водата и храната, а също така да се излагат ту на горещини, ту на студове.
- И на мен така ми се струва.
- Дали тогава най-добрата гимнастика не се явява сестра на музиката, която преди малко разгледахме?
- Какво имаш предвид?
- Имам предвид една проста и порядъчна гимнастика. Тя е най-вече онази, която е свързана с военното дело.
- Как по-точно?
- Това човек може да научи и от Омир, рекох аз. - Ти знаеш, че по време на поход героите, като се съберат на хапване, /c/ не ядат риба, въпреки че са се разположили край морето, на Хелеспонта, нито пък варени меса, ами само печени, които са най-удобни за войниците, защото, както се казва, един войник навсякъде може по-лесно да си спретне огън, отколкото да разнася съдове.
- И още как.
- Струва ми се освен това, че Омир никъде не спомена за подправки. Това всъщност знаят и другите, които правят физически упражнения: че ако човек иска тялото му да е добре, той трябва да избягва изобщо всички подправки.
- И съвсем правилно, отвърна той, те знаят това и избягват такива неща.
- /d/ - Значи, друже, щом като ти смяташ това за правилно, навярно няма да тръгнеш да хвалиш прочутата сиракузка трапеза и изобщо сицилийското разнообразие на храни.
- Струва ми се, че не.
- Ти значи ще похулиш и коринтската девойка, която иска да се хареса на нашите мъже? Нали те ще искат да имат здрави тела?
- При всички положения.
- Тогава ще постъпиш по същия начин и с прочутата наслада, която доставят атическите лакомства?
- Така трябва.
- Значи ако сравним целия този начин на хранене и тази диета със стихотворение и песен, /e/ които са съчинени във всички хармонии и всички ритми, правилно ще бъде нашето сравнение?
- Как иначе?
- Нали щом шаренията създаваше в онзи случай необузданост, тук тя ще създаде болест, а пък щом простотата на музиката създаваше в душите разумност, тази на гимнастиката ще създаде в телата здраве?
- Съвсем вярно.

За медицината и съдебното изкуство

- /405a/ - Ами ако държавата се наводни от необузданост и болести, няма ли да трябва да се отворят множество съдилища и болници? Няма ли в такъв случай правото и медицината изведнъж да станат много важни, щом като на много свободни хора ще им се налага здраво да залягат над тях?
- Не може да се случи нещо друго.
- Можеш ли да намериш някой по-голям признак на лошото и срамно образование в една държава от това, в нея да имат нужда от опитни лекари и съдии не само некачествените хора

и тия, дето работят нещо с ръцете си, ами и онези, които се правят, че са възпитани да бъдат свободни? /b/ Или не изглежда срамно и убедителен признак за лошо образование човек да бъде принуден да използва нечие чуждо право – на някакви господари и съдии, поради липса на свое?

- Това ми се струва най-срамно от всичко, отвърна той.

- А не мислиш ли, рекох аз, че още по-срамно от това е, когато човек не само прекарва по-голямата част от живота си по съдилища, защитавайки се или съдейки другите, ами поради глупост е убеден, че това кара хората да го гледат с обожание, понеже е натрупал опит /c/ във вършенето на несправедливости и е способен да извърта всякакви извъртания, през всякакви изходи да се провере, всячески да се измъкне чист и да не претърпи наказание? Не върши ли един подобен човек всичко това за никакви и незначителни ползи, само защото не знае колко по-хубаво и по-добре би било да направи живота си такъв, че да не се нуждае от някой дремещ съдия?

- Да, това е дори по-срамно от другото, рече той.

- Ами лекарското изкуство?, попитах аз. - Не изглежда ли срамно да имаме нужда от него /d/ не заради рани или някакви сезонни болести, които ни връхлитат, ами поради мързел и начина на живот, за който говорихме? Не е ли срамно тия тънки лекари, Асклепиадите, да се налага да наричат болести мехури и отоци, като някакви блата надути от течности и изпарения?

- И още как, рече той. - Наистина тия имена на болести са нови и никак неуместни.

- Такива болести, рекох аз, както си мисля, не е имало по времето на Асклепий. Съдя по това, че неговите синове, сражаващи се при Троя, не се скарали на онази, която дала /e/ на ранения Еврипил да пие прамнийско вино, в което имало наръсено брашно и /406a/ настъргано сирене – което лекарство се счита, че предизвиква възпаление, – а така също не упрекнали и Патрокъл, когато лекувал ранения.

- А всъщност, рече той, това питие е неподходящо за човек в такова състояние.

- Не е, отвърнах аз, ако размислиш, че в по-ранно време, преди появата на Херодик, както разправят, Асклепиадите не са си служели при третирането на болестите с това лекарско изкуство, което днес познаваме. Херодик се разболял и понеже бил учител, потърсил лек в смесването на гимнастиката с медицината, /b/ и така изтормозил първо и най-вече себе си, а после и мнозина други.

- По какъв начин?, попита той.

- Като направил смъртта си дълга, отвърнах аз. - Той проследявал отблизо своята смъртоносна болест и понеже, както си мисля, не можел сам да се излекува, зарязал всичко останало и цял живот живял в опити да се лекува, тормозейки се ако с нещо наруши привичния си режим, и накрая, борейки се със смъртта със зъби и нокти, достигнал поради своята мъдрост до старини.

- Хубава награда получил за своето изкуство, рече той.

/c/ - Каквато подхожда, рекох аз, на човек, който не знае, че Асклепий не е предал на потомците си този начин на лечение не поради непознаване или неопитност в него, ами понеже съзнавал, че в добре устроените държави на всеки човек е наредено да върши някаква работа, която той по необходимост трябва да извършва, и на никой не е позволено цял живот да стои със скръстени ръце и да се лекува, понеже се счита за болен. Колкото и да е смешно, ние виждаме това при занаятчиите, а при богатите и при онези, които минават за щастливи, не го виждаме.

- Как?, попита той.

- Ако някой строител заболее, рекох аз, той иска от лекаря лекарство, /d/ глътва го, повръща болестта и си тръгва; или пък се очиства, изгарят го някъде или нещо му изрязват и си тръгва. Ако обаче някой лекар му предпише дълъг режим, например да си завива главата с някакви шапчици или други подобни работи, той бързо бързо казва, че няма време да боледува и че не печели нищо, ако трябва да живее по този начин – като мисли само за болестта и нехае за наложащата си работа. И след това, /e/ като казва „Много ти здраве!“ на

един такъв лекар, връща се към привичния си начин на живот и оздравява, вършейки си своята работа. Ако пък тялото му не е способно да понесе болестта, той умира и се отървава от работата си.

- На един такъв човек, рече той, може би наистина приляга да си послужи с такова лечение.

/407a/ - Нали, отвърнах аз, затова, защото той има работа, която ако не върши, не вижда полза да живее?

- Очевидно, рече той.

- А пък богатият, както казваме, няма никаква такава належаща работа, която, ако бъде принуден да не върши, да направи живота му безсмислен.

- Поне така се казва.

- Не си ли чувал, рекох аз, че Фокилид казва, че когато вече имаш средствата за живот, трябва да упражняваш своята добродетел?

- Струва ми се, че добродетелта трябва да е по-преди, отвърна той.

- Нека, казах аз, да не спорим с Фокилид, ами да помислим дали един богат човек трябва да заляга над добродетелта /b/ или ако не заляга, животът му ще изгуби смисъл, или пък може би това да се грижи за болестта си, пречи на един строител или друг някакъв занаятчия да мисли за своята работа, но на предписанието на Фокилид никак не пречи.

- Кълна се в Зевс, отвърна той, може би от всичко най-много ни пречи тази прекалена грижа за тялото, която излиза извън границите на гимнастиката. Нищо не те спъва повече в стопанството, по време на поход или при ръководенето на някаква работа в държавата.

- Може би най-важното, рекох аз, е това, че тази грижа е враждебна спрямо всякакво учене, /c/ размишляване и упражняване на ума. И понеже тя подозира, че тия неща поражат някакви главозамайвания и световъртежи, обвинява за тях философията, така че в крайна сметка, такава една грижа за тялото се оказва пречка навсякъде, където има осъзнат стремеж и опити да се породи добродетел. Тя кара човек да мисли през цялото време, че е болен, и да не престава никога да се страхува за тялото си.

- Вероятно е, отвърна той.

- Значи можем да кажем, че навярно Асклепий е знаел това и по тази причина на хората, които по рождение или поради начина си на живот са имали здрави тела, /d/ но някаква болест се е криела в тях, той е предписвал, точно за това състояние, лечение, при което болестта се изхвърля от тялото с лекарства или посредством изрязване, за да може после болният бързо да се върне към обичайния си начин на живот? Та Асклепий не е ли предписвал това, именно за да не вреди на обществените работи? Нали по същата причина той не се захващал да лекува тела, които отвътре били изцяло обхванати от болестта, и не им предписвал режим за постепенно оздравяване и не ги наливал с лекарства, за да не дава на човека дълъг и нещастен живот, и не само на него, ами и на неговите потомци, които по всяка вероятност щели да носят същия порок, ами смятал, /e/ че ако някой не може да преживее отредения му цикъл от време, той не трябва да се лекува, защото това не е полезно нито за него, нито на държавата?

- Ти наричаш Асклепий загрижен за общността, отвърна той.

- Разбира се, казах аз. Но спомни си и за неговите деца. И те доказват, че е бил такъв. /408a/ Нима ти не знаеш, че при Троя те се проявили като добри войници, но освен това си служили именно с лечебното изкуство, за което говоря? Не си ли спомняш, че от раната, която Пандар нанесъл на Менелай, той:

„С устни изсмука кръвта и посипа целебни лекарства“

А що се отнася до това какво трябвало да се яде и пие след това, то било същото, което предписали на Еврипил, защото смятали, че лекарствата са съвсем достатъчни да излекуват мъже, които преди да получат раните си, са били здрави /b/ и въпреки че им се случило наведнъж да изгълтат лечебното вино – били умерени в начина си на живот. Ако пък някой по рождение бил болен и с времето станел и разпуснат, този човек, смятали те, нямало полза да

живее – нито за самия него, нито за другите, и изобщо спрямо такъв не трябвало да се прилага лекарското изкуство и не трябвало да се полагат грижи за него дори и да бил по-богат от Мидас.

- Според тебе, отвърна той, децата на Асклепий са били тънки разбирачи.

- Отива им, рекох аз, макар че трагическите поети и Пиндар ни възразяват, като казват, че Асклепий бил син на Аполон и че срещу доста злато се съгласил да излекува някакъв богаташ, /с/ който вече бил на смъртното си легло, поради което и бил поразен със светкавица. Според това, което казахме по-рано, ние не можем да вярваме на тези поети нито за това, че бил син на бог, нито за това, че бил подкупен, защото ако е бил син на бог, нямаше, ще кажем ние, да бъде подкупен, а ако беше подкупен, нямаше да бъде син на бог.

- Съвсем вярно е това, отвърна той. - Но какво смяташ по следния въпрос, Сократе: според теб не трябва ли да имаме добри лекари в държавата? Такива биха били най-вече тези, които си имат работа с всякакви здрави и всякакви болни хора, както, впрочем, /d/ и добри съдии са тези, които се сблъскват с най-разнообразни човешки характери.

- Да, особено от добри лекари имаме нужда, отговорих аз. - Но знаеш ли аз кои смятам за такива?

- Ако ми кажеш, ще знам, рече той.

- Ще се опитам, отвърнах аз. - Ти обаче питаш за различни неща с една и съща дума.

- Как така?, рече той.

- Страшни лекари ще станат тези, рекох аз, които още от деца започват заедно с ученето на лекарското изкуство да се занимават с всякакви тела, /e/ дори с най-проядените от болести, и които сами са преболедували всички болести и общо-взето по рождение не са много здрави. Защото аз мисля, че те не лекуват тяло с тяло. Ако беше така, телата никога нямаше да допуснат да бъдат или да са били зле. В действителност те лекуват тялото с душа, която, ако се допусне да бъде или да е била обхваната от някакво зло, не би могла да се погрижи добре за нищо.

- Правилно, отвърна той.

/409a/ - Що се отнася обаче до съдията, друже, той управлява душата с душа. Душа, на която не е позволено от млади години да се възпитава в общуване с повредени души и като извърши всякакви несправедливости, да придобие сама опит за несправедливостта, така че да може проникателно да свидетелства за чуждите несправедливостта от своите собствени – както човек може да съди по тялото си за чуждите болести. Напротив, душата, докато е млада, трябва да остане неопитна и незамесена в лоши нрави, ако желае да стане достойна и да преценява със здрав разум кое е справедливо. Затова и порядъчните хора, следващи добри нрави, лесно биват лъгани от несправедливите, /b/ понеже не са изпитали същото като лошите хора и нямат в себе си примери за несправедливостта.

- О, да, даже много страдат от това, отвърна той.

- По тази причина, рекох аз, не младежът, ами старецът може да стане добър съдия – онзи, който по-късно е разбрал какво е несправедливостта и който я е усетил не като нещо свое, което живее в неговата душа, а като нещо чуждо, с което си е имал работа в чуждите души. Този човек дълго време се е опитвал да разбере какво зло е несправедливостта, служейки си със знания, а не със собствен опит.

/с/ - Изглежда, един такъв съдия, рече той, би бил най-благороден.

- И добър, за което ти питаше, отвърнах аз. - Защото който има добра душа, е добър. Що се отнася до онзи другия, страхотен човек, свъсил вежди, който сам е извършил много несправедливости и минава в очите на другите за лукав, че и за мъдър, той, когато общува с подобни на него, наистина изглежда страхотен, но е такъв само от предпазливост, понеже се води от примерите, които има в себе си. Когато обаче вече попадне в обкръжението на добри мъже, по-възрастни от него, той изведнъж изглежда глуповат, /d/ понеже става твърде недоверчив към добрия нрав, който не познава, тъй като няма примери за такъв. Но понеже по-често се среща с недостойни хора, отколкото с достойни, на себе си и на останалите той изглежда по-скоро умен, отколкото невеж.

- При всички положения това е вярно, рече той.
- Следователно, рекох аз, добрият и умен съдия, когото трябва да търсим, не е този, за когото току-що говорихме, ами онзи другия, за когото говорихме преди това. Защото порокът никога не би могъл да познае добродетелта, а и самия себе си, докато добродетелта, ако с времето човешкият нрав бъде добре възпитан, може да получи знание и за самата себе си, и за порока. Този човек, според мен, /e/ става умен, а не лошият.
- И аз съм на същото мнение, отвърна той.
- Значи няма ли сега да постановиш, че лекарското изкуство в нашата държава трябва да е такова, каквото говорихме, та да може то заедно със съдебното изкуство да се грижи за твоите граждани, /410a/ които имат благородни души и тела? А що се отнася до другите граждани, които имат развалени тела, няма ли да се разпоредиш, че лекарското изкуство трябва да ги остави да умрат, а съдебното само да убие онези, които имат порочни души, доказали, че са нелечими?
- Най-доброто за самите тези хора, които страдат от такива пороци, и за държавата е да се случи именно това, отвърна той.
- А младежите, продължих аз, в твоята държава те явно ще внимават да нямат вземане даване със съдебното изкуство, ами ще се посветят на онази проста музика, от която казахме, че се ражда у тях разумност.
- Но как?, рече той.
- /b/ - Нима ако опитният в музиката преследва гимнастиката по същите следи, по които е преследвал и музиката, ако пожелае, няма да може да реши за себе си да няма нищо общо с лекарите, освен ако не е крайно необходимо?
- Предполагам, че е така.
- Значи един такъв човек ще заляга над упражненията и ще търпи страдания, с оглед на вродения си гняв, за да го събуди, а не с оглед на силата си, което правят останалите състезатели, дето се тъпчат с храна и се подлагат на всякакви страдания, за да увеличат телесната си мощ.
- Съвсем правилно, отвърна той.
- Тогава, Глауконе, рекох аз, тези, /c/ които е предвидено да се образуват с музика и гимнастика, заради това ли, както смятат някои, е предвидено да се образуват – за да могат с гимнастиката да се грижат за тялото си, а с музиката за душата си?
- Но защо да не е така?, отвърна той.
- Боя се, че и двете са предвидени най-вече заради душата, рекох аз.
- Как така?
- Не си ли забелязал, рекох аз, в какво мисловно състояние са онези, които цял живот се занимават с гимнастика, а не са пипвали музика? Или в какво състояние са хората в противоположния случай?
- За какво говориш?, попита той.
- /d/ - За жестокостта и грубостта, за мекотата и кротостта, казах аз.
- Забелязал съм, рече той, че тези, които се занимават само с чиста гимнастика, накрая стават по-диви от необходимото, а тези, които се занимават само с музика, по-меки от това, което би било по-добре за тях.
- Дивото, рекох аз, е онова, което по природа дава в човека основата за гнева и ако то бъде възпитано по правилния начин, се превръща в смелост; ако обаче бъде напъвано повече от необходимото, то се вкоравява и, както може да се предполага, става мъчно за управление.
- Изглежда ми, че е така, отвърна той.
- /e/ - Ами в другия случай? Човекът, който има философска природа, не е ли по рождение кротък? И ако кротостта се разпростре повече, не става ли тя по-мека от необходимото; ако пък, обратно, бъде добре възпитана, не става ли разумна и порядъчна?
- Точно така е.
- А ние казваме, че стражите трябва да бъдат и гневливи и кротки едновременно.
- Трябва.

- Значи тези две природи трябва да се напаснат една с друга?
- Как иначе.
- /411a/ - И у онзи, у когото се напаснат, душата става разумна и смела, нали така?
- Точно така.
- А у когото не се напаснат, е страхлива и дива?
- И още как.
- Тогава нали ако някой позволи на музиката да очарова душата му и да влее в нея през ушите, като през тръба, всички онези сладки, размекващи и тъжовни хармонии, за които говорихме преди малко, и прекарва целия си живот, като си подсвирква и се докарва в настроение с песни, този човек, ако носи в себе си нещо от гнева, най-напред подобно на желязо ще го размекне и ще го направи /b/ от безполезно и грубо полезно? Ако обаче след това той не ограничи вливанията и се остави да бъде омаян, нали той вече ще разтопи своята дързост, ще я остави да се разтече и накрая ще я изпари от душата си или ще я отреже от нея подобно на въже, превръщайки се във „воин мекушав“?
- Точно така, отвърна той.
- И ако по начало и по рождение, рекох аз, човек е получил недръзновена душа, той бързо би могъл да я поправи. Ако обаче душата му е гневлива, той ще отслаби своята дързост и като я научи бързо да кипва и /c/ да се разпалва от най-малките неща, ще я направи раздражителна. В такъв случай ако човек е пълен с недоволство, той става жлъчен и гневлив наместо дръзновен.
- Безспорно е така.
- А какво става в обратния случай, ако някой набляга на гимнастиката и се опива от нея, и изобщо не се докосва до музика и философия? Нали такъв един човек, като почувства тялото си добре, ще се изпълни със самочувствие и дързост и ще се усеща по-мъжествен, отколкото е бил?
- И още как.
- Но какво ще стане, ако той не върши нищо друго /d/ и не общува с никоя от Музите? Ако в неговата душа има все пак има някакво любопитство, няма ли то да отслабне, да олекне и да ослепее, след като не вкухва никакво знание и никакъв въпрос, след като не се захваща с никакво слово и с никаква музика, след като не е събудено, не е хранено, не са прочиствани неговите усещания?
- Така ще стане, рече той.
- Мисля, че такъв човек намразва и словото, и музиката, изобщо не си служи с убеждение и думи, ами постига всичко с насилие и жестокост, /e/ все едно е диво животно, и живее в невежество и недодяланост, груб и нелюбезен.
- При всички положения е такъв, отвърна той.
- Та аз бих казал, че, както изглежда, някой бог е дал тия две изкуства, музикалното и гимнастическото, на хората, за да служат на техния стремеж към знание и техния гняв, а не на техните души и тела. Не им ги е дал случайно, а затова, за да могат тия две нагласи на душата, /412a/ като се напругат и отслабват до необходимото, да се съгласуват една с друга.
- Така изглежда, рече той.
- Значи за онзи човек, който най-добре успее да смеси гимнастиката с музиката и най-умерено ги носи в душата си, за него най-правилно бихме казали, че е свършено музикален и хармоничен, всъщност повече дори от онзи, който свързва струните една с друга в едно съзвучие.
- Напълно вероятно, Сократе, отвърна той.
- Дали обаче в нашата държава, Глауконе, няма да имаме винаги нужда /b/ от някой подобен началник, ако искаме държавното ни устройство да оцелее?
- Ще имаме нужда, при това много.
- Нека образците на образованието и възпитанието бъдат тези. Но какво някой би казал за танците, за обстрела на животни, за лова с кучета, за борбите, за конните надбягвания? Почти напълно ясно е, че тия неща трябва да следват горните и че не е трудно да се открие какви са

те.

- Може би не е трудно, отвърна той.

Отново за устройството на държавата

- Така да е, рекох аз. - След това кой въпрос трябва да разгледаме? /с/ Не е ли време да видим този, кои от нашите граждани ще бъдат управляващи и кои управлявани?

- Че как иначе.

- Нали е ясно, че по-възрастните трябва да бъдат управляващи, а по-младите управлявани?

- Ясно е.

- И че трябва да изберем най-добрите от тях?

- И това.

- Но може би най-добрите хора сред земеделците стават именно най-добри земеделци?

- Да.

- Сега обаче, когато стигнахме до извода, че най-добрите граждани трябва да бъдат стражи, тези хора не са ли най-добри за опазването на държавата?

- Да.

- Но за това те трябва да бъдат разумни, способни и настроени грижовно към държавата?

/d/ - Така е.

- А човек го е грижа най-вече за онова, което обича.

- По необходимост.

- А обича най-вече това, което смята, че е полезно и за него; онова, за което счита, че ако е добре, от него ще произлезе и той самият да бъде добре, и никога обратното.

- Точно така, отвърна той.

- Значи тогава от всички стражи трябва да бъдат подбрани такива мъже, които ние забележим, че през целия си живот се стремят с цялото си сърце да вършат онова, /e/ което ще се смята, че е полезно за държавата, а което не се счита за полезно – него не биха пожелали в никой случай да извършат.

- Точно такива хора ни трябват, рече той.

- На мен ми се струва, че трябва да наблюдаваме тези хора през всички възрасти на техния живот, дали те спазват това правило, да не би поради някакво омайване или поради насилие те без да се усетят да изхвърлят от себе си възгледа, че трябва да вършат само онова, което е най-полезно за държавата.

- За какво изхвърляне говориш.

- Ще ти обясня, рекох аз. Според мен един възглед излиза от ума /413a/ или доброволно, или недоброволно. Доброволно е когато като обмислиш, отхвърлиш лъжливия възглед, недоброволно е когато отхвърляш всеки истинен възглед.

- За доброволното разбирам, отвърна той, обаче за недоброволното имам нужда да разбера.

- Че как? Ти не смяташ ли, рекох аз, че хората недоброволно се лишават от хубавите неща, докато от лошите – доброволно? Или може би това да се залъгваш, не е нещо лошо, а това да знаеш истината нещо добро? Или пък според теб това да имаш мнение за нещата, които съществуват, не е равносилно на това да знаеш истината?

- Правилно, отвърна той, казваш това. И на мен ми се струва, че хората недоброволно се лишават от истинно мнение.

/b/ - А те не вършат ли това защото са принудени от нещо – били са ограбени, омаяни, насилени?

- И сега, рече той, не разбирам.

- Боя се, че ти говоря като някой трагически поет, отвърнах аз. - „Ограбени“ наричам тези, които са си променили мнението и онези, които са забравили какво смятат. В първия случай

словото, а във втория времето отнема и скрива какво те са смятали. Сега разбираш ли?

- Да.

- „Насилени“ пък наричам онези, които някаква болка или страдание кара да променят своето мнение.

- И това, рече той, разбирам, и според мен говориш хубаво.

/с/ - А що се отнася до „омаяните“, струва ми се, че и ти би се досетил, че това са онези, които си променят мнението или защото са като упоени от някакво удоволствие, или защото се страхуват от нещо.

- Изглежда, рече той, че всичко, което ни заблуждава, някак ни омайва.

- Та според това, което преди малко казах, трябва да се търси кои са най-добрите стражи на онова правило, че те трябва да вършат винаги само това, което смятат, че е най-добро за държавата. Ние трябва да ги наблюдаваме още от деца и да им възлагаме задачи, в които човек най-лесно би забравил своя дълг или би се излъгал, и онзи, който се прояви като паметлив и /d/ най-способен да се пази от лъжата, него трябва да изберем за страж, който пък не се прояви като такъв – него не трябва да избираме. Нали така?

- Да.

- Трябва също така да ги подлагаме на различни страдания и изпитания, в които бихме могли да наблюдаваме същото това.

- Правилно, отвърна той.

- Тогава, рекох аз, трябва да се опита и един трети вид защита срещу омайването и да се види какво ще стане. Както водим жребците на места, където има шум и врява, за да видим дали те са плашливи, по същия начин трябва да сблъскаме нашите младежи първо с различни страшни гледки, /e/ а после да ги срещнем и с различни удоволствия, и изобщо трябва да проверяваме тяхната чистота по-усърдно отколкото проверяваме чистотата на златото в огъня, за да видим дали младият човек се проявява във всички тези изпитания като труден за омайване и благоприличен, като добър страж на себе си и на музиката, която е изучавал, и наистина е показал във всички ситуации, че умее да се владее и концентрира, за да може да бъде най-полезен и за себе си, и за държавата. И който премине всички изпитания през детската, юношеската и зрялата си възраст и /414a/ излезе безупречен, него трябва да поставим за управник на държавата и неин страж, на него, и жив, и мъртъв, трябва да отдаваме почести, той трябва да получи като дар почетен гроб и други паметници; който пък не е преминал през тези изпитания, него трябва да отхвърлим. Някакси така, според мен, Глауконе, трябва да става изборът и поставянето на управляващи и на стражи. Разбира се, ако говорим за нещата в образцови положения, а не в детайли.

- И според мен, отвърна той, изборът на стражи трябва да става някак така.

/b/ - Няма ли наистина да бъде напълно правилно да наричаме тези мъже свършени стражи? Тези, които така ни пазят от външните врагове и вътрешните ни приятели, че първите да не могат, а вторите да не искат да ни навредят? А що се отнася до младежите, които досега наричахме стражи, тях не трябва ли да поставим за слуги на управляващите и изпълнители на това, което те нареждат?

- Така ми се струва, отвърна той.

- А разполагаме ли с някакъв способ, рекох аз, /с/ да накараме управляващите или ако не те, останалите граждани, да повярват в една благородна лъжа, имам предвид една от тези, които в момента говорим и които чисто и просто трябва да се говорят?

- Каква е тази лъжа?, попита той.

- Не е някаква нова, отвърнах аз, ами е една финикийска лъжа, която много пъти се е появявала в миналото, както казват и ни уверяват поетите. При нас тя не се е появявала и не знам дали ще се появи, та за да ѝ повярваш, се изисква доста убеждаване.

- Струва ми се, рече той, че ти се колебаеш да говориш.

- Като заговоря, отвърнах аз, ти ще видиш, че моето колебание е напълно основателно.

- Говори, рече той, и не се бой.

/d/ - Е, ще говоря. Макар че не знам откъде да почерпя дързост и с какви думи да си послужа

в моето слово. Ще се опитам първо да убедя самите управляващи и воините, после и останалите граждани, че нещата, в които ние сме ги възпитавали и образовали, те все едно са ги сънували, че им се случват и стават около тях, докато в действителност в този момент те са били извайвани и отхранвани вътре в земята – те самите, техните оръжия и всички техни измайсторени принадлежности, /e/ и земята, тяхна майка, ги е извадила на бял свят тогава, когато са били напълно изработени, и затова сега те трябва да мислят за страната, в която са, като за своя майка и своя дойка, да я отбраняват, ако някой тръгне срещу нея, и, най-сетне, да се отнасят към останалите граждани като към братя, родени от една и съща земя.

- Не напразно, отвърна той, ти от край време се срамуваш да говориш лъжи.

/415a/ - Съвсем естествено е, рекох аз. - Но все пак чуй и останалата част от приказката.

„Всички в държавата сте братя“, ще им кажем ние в нашата приказка, „но все пак богът, когато ви е извайвал и създавал, е вложил злато в онези от вас, които са способни да управляват, поради което и те трябва да бъдат най-почитани. Които пък са предвидени да им прислужват, в тях богът е вложил сребро. А в земеделците и в останалите занаятчии той е вложил желязо и мед. Ето защо вие всички сте си роднини /b/ и в голяма степен сте подобни едни на други. Все пак възможно е от златното поколение да се роди сребърно, а също от сребърното златно и изобщо възможно е от всяко да се роди някое друго. Затова и богът нарежда на управляващите преди всичко останало те най-вече да бъдат добри стражи и да пазят като зениците си своите потомци, та да имат те вложени в душите си същите метали. И ако някой техен потомък падне дотам, че да има в себе си мед или желязо, никак да не го съжаляват, ами да му отдадат честта, която природата му заслужава, и да го тикнат при занаятчиите или земеделците; /c/ ако пък сред тези последните се пръкне някой със злато или сребро в душата си, да го почетат и да го качат при онези, които са на стража или онези, които им прислужват, понеже има предсказание, че държавата тогава ще погине, когато я пази железен или меден страж.“ Та знаеш ли ти някакъв способ да накараме гражданите да повярват на този мит?

- Някакъв, за да ги накараме те самите да повярват, отвърна той. - /d/ Но сигурно можем да накараме да повярват техните синове, потомците им и изобщо бъдещите хора.

- И това ще помогне, рекох аз, да накараме хората да се грижат повече за държавата си и едни за други. Мисля, че почти разбирам какво казваш. И нещата ще тръгнат натам, накъдето ги насочва мълвата, която пуснахме. Като въоръжим родените от земята, ние ще ги отведем при управниците и ще ги поставим под тяхно управление. И като отидат при тях, нека тогава да огледат на кое място в държавата е най-хубаво да се направи военен лагер, /e/ сиреч откъде най-лесно могат да бъдат задържани вътрешните ни врагове – ако някой не желае да се подчинява на законите, съответно откъде най-добре могат да бъдат отблъснати външните врагове – ако някой враг тръгне да идва в града като вълк в кошара. И нека, като си харесат място за лагер, да направят жертви на които богове е необходимо и след това да опънат палатки там. Или как?

- Точно така, отвърна той.

- Не трябва ли те да бъдат такива, че да ги пазят и зиме, и лете?

- Как иначе!, рече той. - Струва ми се, че ти сега говориш за техните жилища.

- Да, отвърнах аз. - Това ще бъдат военни жилища, а не някакви търговски палати.

/416a/ - Но по какво, рече той, ти различаваш едното от другото?

- Ще се опитам да ти обясня, отвърнах аз. - Някак най-страшно от всичко и най-срамно за един овчар е да отхранва по някакъв начин такива кучета, че тези помощници на овчарите поради необузданост, глад или някакъв порок в характера, да започнат да навреждат на овцете и в крайна сметка от кучета да се превърнат в нещо подобно на вълци.

- Страшно е, рече той. - Как да не е?

/b/ - В такъв случай не трябва ли по всякакъв начин да се пазим от това, нашите помощници да постъпват по този начин спрямо гражданите, понеже са по-силни от тях, и да се превърнат от техни благосклонни съюзници в нещо като диви господари?

- Трябва да се пазим, отвърна той.

- Нали те ще бъдат снабдени с най-добрата предпазливост, ако в действителност бъдат добре образовани?

- Но те са, рече той.

А аз отвърнах:

- Това не си струва да се твърди, мили Глауконе. Това, което преди малко казахме, то си заслужава, а именно, /с/ че те трябва да случат на онова, което е правилното образование, ако искат да имат сигурност по отношение на това, че ще се държат като питомни към себе си и към онези, които ще пазят.

- И съвсем правилно, рече той.

- Някой разумен човек обаче би казал, че освен такова образование те трябва да имат такива жилища и изобщо такова имущество, което, от една страна, няма да накара стражите да престанат да бъдат тези отлични мъже, които са, /d/ а от друга, няма да ги подтиква да навреждат на другите граждани.

- И вярно би рекъл това, отвърна той.

- Виж сега, дали те трябва да са устроени и да живеят по следния начин, ако искат да бъдат такива. Първо, никой няма да притежава никакво частно имущество, освен ако не му е крайно необходимо. После, никой няма да има такова жилище или такъв склад, в които да не може да влезе всеки, който желае. Що се отнася до нещата, от които се нуждаят мъже, които се състезават като войници, мъже разумни /e/ и смели, те ще ги получават под строй от останалите граждани под формата на заплата за тяхната служба – заплата толкова голяма, че нито да им остава нещо отгоре, когато се извадят годишните разходи, нито да не им достига. Ще посещават общи трапези като по време на война и изобщо ще живеят заедно. Питат ли за злато и сребро, ще им се каже, че те имат в дар от бога божествено злато в душите си и нямат никаква нужда от човешко злато, и изобщо не е благочестиво да притежават такова тленно злато, /417a/ защото като го смесят с божественото, ще омърсят последното. Защото парите, с които си служат повечето хора, пораждаат множество неблагочестиви дела, докато монетата, с която те разполагат, е неопетнена. Така че единствено те от всички граждани не е редно да си имат работа със злато или сребро и изобщо да се докосват до него, нито пък е редно да влизат под покрив, където има злато или сребро, да се кичат с тези метали или да пият от сребърни или златни съдове.

Само по този начин те биха могли да спасят себе си и своята държава. Защото когато те придобият частна земя, жилища и пари, от стражи ще се превърнат в стопани и земеделци, /b/ от съюзници на останалите граждани ще станат техни жестоки господари, и ще прекарват целия си живот мразещи и мразени, плетящи клопки и падащи в клопки, боящи се повече и по-силно от враговете си вътре в държавата, отколкото от онези извън нея, насочващи и себе си, и своята държава все по-близо и по-близо до гибел.

Та поради всички тези причини, рекох аз, нека кажем, че тъй трябва да бъде устроен животът на стражите – що се отнася до техните жилища и до другите им неща, и нека създадем такива закони. Или ти мислиш друго?

- Точно така мисля, отвърна Глаукон.